

*І. В. Дорошенко,
к. е. н., докторант, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРОГРАМИ ДЕРЖАВНОГО РОЗВИТКУ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В СВІТОВОМУ МАСШТАБІ (АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД)

Досліджено державні програми подолання фінансової кризи в США та країнах Європи. Визначено вплив світової фінансової кризи на економіку найбільших економік світу, а також напрямки виходу з неї в державних програмах. Проаналізовано висловлювання державних діячів США, Німеччини, Великобританії, Франції, а також внесені ними закони та укази.

Ключові слова: міжнародна економіка, світова фінансова криза, фінансові ринки, антикризова політика.

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна світова економічна криза, що почалася в США і перекинулася на країни ЄС, поступово поширюється на економіки, що розвиваються. Поки не видно її кінця, світ поступово охоплює кризова паніка, що виражається, у тому числі, в прийнятті нових антикризових програм. Завдання статті полягає у дослідженні американського та європейського досвіду державних програм виходу з кризи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Причини виникнення, розвиток та шляхи подолання світової фінансової кризи є метою дослідження багатьох українських та світових економістів. Своє бачення розвитку та наслідків кризи виклали О. Шаров, І. Бураковський, А. Гальчинський, Б. Бекендерфа, М. Герінга, Дж. Сміта, лауреат Нобелівської премії з економіки 2008 року Р. Манделл. Варто зазначити, що на працях у цій галузі здійснили видатні українські вчені Пахомов Ю.М., Філіпенко А.С., Шнирков О.І., Полунєєв Ю.В., Осіпов Ю.М., Бажал Ю.М., Кашицин В.В., Черняк В.К., Сіденко В.Р., Чужиков В.І.

Оскільки світова фінансова криза охопила майже всі країни світу, вже зараз стає очевидним, що менш розвинуті країни зазнають найбільш

руйнівних наслідків. Звідси виникає фундаментальне питання щодо глобалізації, яка мала б допомогти розподілити зазначені ризики.

Так, нині простежується повернення до Кейнсіанської моделі управління економікою, що полягає у керованому урядами управлінні ринками за допомогою різних монетарних та фіскальних інструментів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розгортання світової фінансової кризи розпочалося з середини 2007 року та особливо помітно проявилася у вересні 2008 із крахом деяких потужних американських, а згодом і європейських фінансових фірм. Про неминучість кризи, послаблення фінансової стабільності провідних американських та європейських інвестиційних банків, страхових компаній та іпотечних установ повідомляли численні наукові та бізнесвідання задовго до її початку. Фахівці визнають трансформацію фінансової кризи у більш широку економічну, що виявляється не лише у функціонуванні фінансової та кредитної системи, а й у розвитку дефляції, спаді низки фондових індексів, суттєвому зниженні ринкової вартості цінних паперів та товарів, скороченні світового ВВП та обсягів світової торгівлі. За прогнозами ООН, світове економічне зростання у 2009 році складе 1% (2,5% у 2008 р.), а за даними МВФ —

на рівні 0,5%, що є найнижчим показником за останні шістьдесят років. За таких умов уряди провідних країн вдаються до розробки антикризових заходів з метою стабілізації національної та міжнародної фінансової та економічної системи.

В 2008 році уряд США для вирішення кризи запропонував комплекс заходів під назвою "План Полсона". Держава, позбавившись ідеологічних догм про вільний нерегульований ринок, удалася до найбільш масштабного втручання в економіку із часів Великої депресії. З ініціативи міністерства фінансів на кредитні ринки було внесено 700 мільярдів доларів. Одночасно адміністрація США й ФРС домовилися із центральними банками найбільших розвинених країн про координацію кредитно-фінансової політики.

Основні положення плану:

- виділення 700 млрд дол. у кілька траншів;
- варанти на акції фінансових організацій в обмін на викуп проблемних активів;
- викуп проблемних активів у пенсійних фондів, місцевих адміністрацій і малих банків;
- формування незалежної наглядової ради для контролю за виконанням плану;
- можливість реструктуризації іпотечних кредитів, але без права списання частини заборгованості приватних позичальників.

Основні заперечення критиків плану Полсона полягали в тому, що план спрямований тільки на розв'язання кризи проблемних активів на балансах банків, він не вирішує питання недостатньої капіталізації банків і довіри між фінансовими організаціями, але головне — він не вирішує проблему неплатоспроможності первинних позичальників, які не в змозі обслуговувати свої іпотечні кредити.

Одним з головних заходів у нинішній ситуації, на думку критиків [1], повинне бути реструктурування і, якщо необхідно, списання іпотечного боргу приватних позичальників, як це було зроблено під час Великої депресії. Списання частини боргу приватних позичальників дозволить їм зберегти свої будинки й підтримає їхню платоспроможність і рівень споживання. Відсутність таких заходів призведе до значного зниження обсягів споживання, що, у свою чергу, може викликати різке скорочення виробництва, ріст безробіття й більш глибоку й тривалу рецесію.

Після виборів новий президент США Барак Обама сформував нову адміністрацію. Головною задачею її на даний момент є розробка нового плану виходу з фінансової кризи. Міністр фінансів Тімоті Гейтнер представив у міністерстві новий план порятунку економіки під назвою "План фінансової стабільності".

Відповідно до нового плану за підтримки держави буде створений

новий інвестиційний фонд, завдяки якому будуть ліквідовані заборгованості в кредитній системі США. Це, на думку уряду, дозволить банкам заново розпочати виділення кредитів. Новий план порятунку економіки передбачає виділення 500 мільярдів доларів на викуп у банків кредитних зобов'язань, по яким не здійснюються платежі.

За словами президента США, Барака Обами, головне — домогтися, щоб економіка припинила тонути. Прийняття плану економічного відновлення — правильне рішення, незважаючи на його вартість [2].

Американський "Антикризовий план відродження й реінвестування 2009 року" передбачає пакет заходів у наступних областях:

1. Чиста ефективна американська енергетика. Насамперед, це зусилля по перетворенню системи виробництва й розподілу енергетичних ресурсів із застосуванням в основному відновлюваних технологій (\$32 млрд), ремонт державного житлового фонду з метою підвищення енергозбереження й модернізація системи енергопостачання (\$16 млрд), герметизація старого житла (\$6 млрд).

2. Трансформація економіки за допомогою науки й технологій. Тут передбачається фінансувати наукові розробки, об'єкти, постачання апаратурою (\$10 млрд), а також розширення доступу до Інтернету для того, щоб підприємці в сільських і віддалених регіонах могли одержувати інформацію про стан світової економіки (\$6 млрд).

3. Модернізація доріг, мостів, магістралей і водних шляхів сполучення. Економіка США, на думку американського уряду, неможлива без будівництва нових транспортних магістралей (\$30 млрд), модернізації федеральної й іншої державної інфраструктури, у першу чергу, для скорочення енерговитрат (\$31 млрд), контролю над чистотою води й захисту навколишнього середовища (\$19 млрд), розвитку інфраструктури залізничних і транзитних перевезень для зменшення заторів і зниження обсягів витрати палива (\$10 млрд).

4. Освіта XXI століття. Програма розвитку освіти передбачає фінансову допомогу для запобігання скорочення доступу до основних освітніх послуг (\$79 млрд), інвестиції в шкільні округи (\$13 млрд), модернізацію й ремонт шкіл (\$14 млрд), програму технічної освіти (\$1 млрд), а також модернізацію вищої школи (\$6 млрд).

5. Скорочення податків для створення нових робочих місць і забезпечення оплачуваної роботи. Тут все цілком зрозуміло — надання прямих податкових пільг 95% американських працівників, стимулювання інвестицій і збільшення числа робочих місць для американських підприємств. Зауважимо, не скорочення податків, а податкове стимулювання створення нових і збереження існуючих

робочих місць.

6. Зниження вартості послуг охорони здоров'я. Для цього передбачається розбудувати медичні технології для запобігання медичних помилок і забезпечення більш високого рівня обслуговування пацієнтів (\$20 млрд), а також профілактику захворювань і методики визначення найбільш ефективних методів лікування (\$4,1 млрд).

7. Допомога працівникам, що постраждали від кризи. Насамперед, це збільшення виплат по безробіттю й на перепідготовку (\$43 млрд), потім — надання допомоги тим, хто втратив роботу й сприяння безробітним в оплаті вартості медичної страховки, наданої роботодавцем (\$39 млрд), на решті, збільшення виплат по продовольчих талонах для покриття зростання вартості продуктів харчування (\$20 млрд).

8. Скорочення робочих місць у державному секторі й захист життєво важливих сфер діяльності. Планом передбачається збільшення державного субсидування програми медичної допомоги MEDICAID (\$87 млрд) і фінансування федеральних і місцевих правоохоронних органів (\$4 млрд).

3. Огляда на перелічені заходи, можна стверджувати, що План Обами є інституціональним та орієнтованим на вдосконалення економічних і соціальних інститутів.

Серед "країн двадцятки" існує певна розбіжність у підходах до боротьби із кризою. Американці наголошують на вимозі збільшення витрат усієї "двадцятки" і пропонують збільшити запаси Міжнародного валютного фонду. США підтримують Японія й Великобританія.

Гордон Браун у своєму плані виходу з економічної кризи запропонував уряду викупити контрольний пакет акцій найбільшого британського банку RBS (Королівський банк Шотландії), а також стати головним акціонером двох інших провідних фінансових груп. Основна ціль цих дій — стабілізація фінансових інститутів та відновлення нормального функціонування банків [3].

Серед основних принципів нової "світової фінансової архітектури" Браун назвавши прозорість, інтеграцію, відповідальність, регулювання й глобальне співробітництво. На його думку, прозорість банків, інвестиційних і страхових компаній — одна з найважливіших румов, що повинна поширюватися на всі без винятку ринки, країни й регіони [3].

Британський прем'єр переконаний, що відповідальність за реальний стан банків повинні нести й рейтингові агентства, які годиною видають свої оцінки на основі помилкових даних. Дуже важливо, вважає Браун, щоб у світі була створена система регулювання банківської системи, що забезпечила б їй "адекватний захист". Потрібна й глобальна система попередження фінансових потрясінь. У

створенні такої системи, на його думку, візьмуть участь не тільки країни Європи й США, але й Бразилія, Індія й Китай.

В обмін на пайову участь держави в акціонерному капіталі банків британський уряд пропонує їм пряму фінансову допомогу. Ці заходи відрізняються від рішення США, де основний натиск був зроблений на викупі "проблемних активів". Такі організації, як Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) і Всесвітній Банк повинні значно змінитися, щоб допомогти глобальній економіці справитися з майбутніми труднощами.

На думку Брауна, зміна міжнародних фінансових інститутів необхідна для того, щоб уникнути криз у майбутньому. Британський прем'єр зазначив, що МВФ і Всесвітній Банк були створені в рамках системи локального, а не глобального руху капіталу [4].

Раніше Єврокомісія закликала Великобританію вжити додаткових заходів по стабілізації економіки. При цьому країні необхідно знизити дефіцит бюджету до трьох відсотків ВВП до 2013—2014 року. Строк зменшення дефіциту бюджету був переглянутий Єврокомісією — раніше країна повинна була звести показник до трьох відсотків до 2009—2010 року.

Про новий план підтримки фінансової системи Великобританія оголосила в середині січня 2009 року. Згідно з документом, оприлюдненим міністром фінансів Алістером Дарлінгом, уряд планував виділити на підтримку банків 150 мільярдів фунтів стерлінгів (219,3 мільярди доларів). 50 мільярдів із цих коштів підуть на викуп неліквідних активів і ще 100 мільярдів — на державні гарантії по можливих збитках від іпотечних облігацій і інших інструментів сумнівної надійності [5].

За словами Саркозі, "Франція зараз переживає структурну, важку кризу, а не тимчасове випробування. Наша відповідь на кризу — збільшення інвестицій, тому що це — єдиний спосіб для порятунку робочих місць [6]. У нас іншого вибору немає. Франція повинна вжити рішучих заходів, тому що бездіяльність обійшлася б нам набагато дорожче" [6]. Держава виділить 11,5 млрд євро на дострокову виплату державних боргів підприємствам. Наступний крок: будуть звільнені від податку малі підприємства, на яких зайнято менше 10 людей.

Н. Саркозі бачить причину нинішньої економічної кризи в недоліках так званої англосакської моделі капіталізму. У цих умовах президент Франції вважає пріоритетним питанням майбутнього саміту ведення більш твердого регулювання світового фінансового ринку. Однак дана позиція зустрічає опір з боку Великобританії й США [7].

Державна програма стабілізації німецької фінансової сфери загальним обсягом в 480 млрд євро перед-

бачає допомогу за трьома напрямками. Це гарантії міжбанківського кредитування, рекапіталізація, тобто прямі бюджетні дотації банкам, що перебувають на грані банкрутства, а також придбання в них за державний рахунок ризикованих активів.

Згідно з урядовим розпорядженням, допомога буде надаватися на досить жорстких умовах [8]. Так, вищим менеджерам банків, що звернулися за підтримкою до держави, доведеться стримати свої фінансові запити: увідиться обмеження на їхні вклади — 500 тисяч євро в рік. Крім того, доти, поки банк не розрахується з казною, їм не будуть виплачуватися ніякі премії або частки від прибутку. Дивіденди по цінних паперах надходять прямо в створюваний державний фонд допомоги банківській сфері.

За словами федерального канцлера Німеччини, Ангела Меркель, глобальна криза вимагає від Німеччини нетрадиційних кроків. Короткострокові програми допомоги або протекційоні заходи минулих років у цьому випадку не годяться [9].

Ангела Меркель вважає необхідним більш строгий контроль над світовими фінансовими ринками, а заходи уряду США по подоланню банківської кризи вона вважає запізними. Під час головування Німеччини у "Великої вісімці" Берлін наполягав на жорсткості контролю над фінансовими ринками, вимагав забезпечити більшу прозорість світових грошових потоків і обмежити біржові операції високоризикованих хедж-фондів.

На думку Меркель, знайти вихід з фінансової кризи можливо тільки шляхом спільних зусиль країн Євросоюзу й інших країн світу.

Меркель виступила з ініціативою створення Міжнародної ради з економіки при ООН за прикладом Ради Безпеки. "У нас немає глобальної архітектури, яка б функціонувала в достатній мірі. Усі принципи повинні бути зафіксовані й проголошені обов'язковими для виконання. Це може навіть привести до створення Ради по економіці при ООН, як це було після Другої світової війни, коли була створена Рада безпеки" [10]. Щодо причин світової кризи, Меркель нагадала про безвідповідальні спекуляції на американському ринку нерухомості, а також те, що Захід довгий час жив невідповідно до своїх достатків.

На думку канцлера Німеччини, у Євросоюзу й США немає серйозних розбіжностей відносно шляхів виходу із глобальної кризи [11]. Меркель вважає, що Євросоюз і Сполучені Штати можуть досягти високих результатів у всіх сферах. Президент США Барак Обама підтримує заходи як по фінансовому стимулюванню економіки, так і по жорсткості регулювання фінансових ринків. У той же час не слід покладати значні надії на вирішення проблем світової економіки на саміті "великої двадцятки" у Лондоні. Адже мова йде про створення архітектури нового глобального

фінансового ринку, й розв'язати це завдання лише в британській столиці неможливо.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз державних програм та планів виходу провідних країн світу з світової кризи свідчить про те, що Україна не в змозі скористатись жодною із запропонованих програм в чистому вигляді, оскільки кожна з них враховує особливості економічного та соціального розвитку країни, інфраструктуру товарного та фінансового ринків. Крім того, антикризові програми США, Великобританії, Франції, Німеччини передбачають величезні інвестиції (порівняно з рівнем ВВП України). Враховуючи той факт, що вже декілька років поспіль Україна має дефіцит бюджету, наша держава не може дозволити собі широкомасштабні інвестиційні проекти, які приведуть майбутнє покоління в боргову яму.

Подолання фінансово-економічної кризи в Україні повинне відбуватися за умов політичної стабілізації та, найголовніше, консолідації українського суспільства. В результаті проведеного дослідження пропонуємо для України узагальнені заходи зі стимулювання розвитку економіки:

- нарощування обсягів кредитування з особливим акцентом на цільовому кредитуванні. Попри ризикованість таких дій у період спаду економіки, переваги від кредитування будуть відчутні у довгостроковій перспективі;

- ліквідація або суттєве обмеження податкових пільг;

- часткова націоналізація комерційних банків та одночасне посилення державного контролю за їхньою діяльністю;

- комплексна допомога малому та середньому бізнесу;

- контроль за цінами на споживчі товари та послуги;

- збільшення фінансування інфраструктурних проектів.

Література:

1. Санникова Т. План Полсона: Что это такое? [Електронний ресурс] // Т. Санникова // ИК "Ренессанс Капитал". — 2009. — Режим доступу: <http://www.prime-tass.ru/news/show.asp?id=50055717&ct=comments>. Назва з екрану

2. House OKs \$819B stimulus bil 1 in win for Obama. [Електронний ресурс] // CNN. — 2009. — Режим доступу: http://news.yahoo.com/s/ap/obama_economy;_ylt=ApCAAM3qcsJWGjeazZA5Z2s0NUE;_ylu=X3oDMT13aG1vcmpjBGfzc2V0A2FwLzlwMDkwMTI4L29iYw1hX2Vjb25vbXkEcG9zAzlEc2VjA3luX3RvcF9zdG9yeQRzbGsDaG9lc2Vva3M4MTIi. Назва з екрану

3. Британский премьер обнародовал план спасения финансовой системы страны [Електронний ресурс] // УНІАН Стархование. — Режим доступу: <http://insurance.unian.net/rus/detail/1657>. — Назва з екрану

4. МВФ и Всемирный банк не соответствуют своим задачам -- премьер Британии [Електронний ресурс] // Reuters. — 2009. — Режим доступу: <http://ru.reuters.com/article/idRUMSE51819O20090209>. Назва з екрану

5. Darling Sets Second U.K. Plan to Rescue Banks, Spur Lending. [Електронний ресурс] // Bloomberg. — 2008. — Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601087&sid=aR5p.2Gz11H0&refer=home>. Назва з екрану

6. French stimulus package aimed at investment [Електронний ресурс] // Reuters. — 2009. — Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/marketsNews/idUSL467682220081204>. Назва з екрану

7. Nicolas Sarkozy's threat to walk out of global summit [Електронний ресурс] // The times. — 2009. — Режим доступу: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/G20/article6005810.ece>. Назва з екрану

8. Программа стабилизации в Германии предусматривает госопеку банков. [Електронний ресурс] // Deutsche welle. — 2008. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/03726679,00.html>. Назва з екрану

9. Меркель: Бездействие — худшая из альтернатив [Електронний ресурс] // Deutsche welle. — 2009. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/03944660,00.html>. Назва з екрану

10. Germany suggests UN economic council. [Електронний ресурс] // Reuters. — 2009. — Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/idUSLU73299220090130>. Назва з екрану

11. We all want to put the global economy back on its feet [Електронний ресурс] // Financial Times. — 2009. — Режим доступу: <http://www.ft.com/cms/s/0/7c581692-1b37-11de-8aa3-0000779fd2ac.html>. Назва з екрану

12. Japan slams Buy American plan. [Електронний ресурс] // The Financial Times. — 2009. — Режим доступу: <http://www.ft.com/cms/s/1bad654a-f2b0-11dd-abe6-0000779fd2ac>. Назва з екрану

13. US rescue deal clause 'dangerous'. [Електронний ресурс] // BBC News. — 2009. Режим доступу: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7866308.stm>. Назва з екрану

14. Mervyn King warns Gordon Brown to stop spending. [Електронний ресурс] // The Times. — 2009. — Режим доступу: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article5971296.ece>. Назва з екрану

15. Sarkozy: EU should consider sovereign wealth funds. [Електронний ресурс] // The Associated Press. — 2008. — Режим доступу: <http://www.iht.com/articles/ap/2008/10/21/europe/EU-EU-Sarkozy-Melt-down.php>. Назва з екрану

Стаття надійшла до редакції 10.06.2009 р.